

господарські комплекси. Ведучи відтворювальне господарство, тодішні мешканці Волині не збиралися відмовлятися від того, що давала їм у готовому вигляді багата природа: збиральництво, полювання й рибальство становили невід'ємну частину їхнього побуту.

Джерела та література

1. Бунятян К. П., Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії. Серія «Україна крізь віки»: В 15-ти томах. – Т. 1 – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с.
2. Винокур І. С., Телєгін Д. Я. Археологія України. Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. – 480 с.
3. Глушко М. С. Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема). – Львів : Львівський нац. ун – т ім. Івана Франка, 2003. – 448 с.
4. Козак Д., Прищепя Б., Шкоропад В. Давні землероби на Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водоймищі). – К. : ПП «КОРВІН ПРЕС», 2004. – 300 с.
5. Кучинко М. М. Археологія Волині. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2005. – 202 с.
6. Пашкевич Г. О., Охріменко Г. В. Розвиток землеробства на території Волині (VI – II тис. до н. е.). – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. – 364 с.

УДК 398.32:615.89(477.42)

Алла Дмитренко

Традиційні звичаєві норми, повір'я та народні знання, приурочені до збирання грибів на Волинському Поліссі (за польовими матеріалами)

У статті на основі польових матеріалів, зібраних у Камінь-Каширському та Ратнівському районах Волинської області, висвітлено систему звичаєвих норм, світоглядних уявлень та раціональних знань, що супроводжували збирання грибів на Поліссі. З'ясовано особливості прогнозування урожаю грибів за різними групами примет та довгострокові прогнози погоди за грибами; висвітлено примети, за якими визначали початок грибного сезону; проаналізований звичай збирання грибів переважно поодинокі та традиція уникання зустрічей з іншими грибниками; обґрунтовано заборону ходити по гриби на Воздвиження та інші свята. У тексті наводяться польові матеріали, що ілюструють основні положення статті.

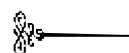
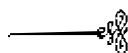
Ключові слова : Волинське Полісся, традиційно-побутова культура, збиральництво, збирання грибів, звичаї, світоглядні уявлення, народні знання, народний календар.

Дмитренко А. Традиционные обычаи, поверья и народные знания, приуроченные к собиранию грибов на Волынском Полесье (за полевыми материалами). В статье на основе полевых материалов, собранных в Камень-Каширском и Ратновском районах Волынской области, освещено систему норм, мировоззренческих представлений и рациональных знаний, сопровождающих сбор грибов на Полесье. Выявлены особенности прогнозирования урожая грибов по различным группам примет и долгосрочные прогнозы погоды за грибами; освещены приметы, по которым определяли начало грибного сезона; проанализированы обычаи сбора грибов в одиночку и традиция избегания встреч с другими грибниками; обоснованно запрет ходить по грибы на Воздвижение и другие праздники. В тексте приводятся полевые материалы, иллюстрирующие основные положения статьи.

Ключевые слова: Волынское Полесье, традиционно-бытовая культура, собирательство, сбор грибов, обычаи, мировоззренческие представления, народные знания, народный календарь.

Dmytrenko A. Traditional customary norms, beliefs and folk knowledge, confined to the collection of mushrooms in the Volyn Polissia (based on field materials). Based on field materials collected in Kamin-Kashyrskyi and Ratnivskyi districts of the Volyn region, the system of customary norms, ideological notions and rational knowledge accompanying the collection of mushrooms in Polissya is analyzed in this article. The features of mushroom crop prediction due to different omen groups and long-term weather forecasts according to mushrooms were determined. It was illustrated the signs, that determined the beginning of the mushroom season. The custom of collecting mushrooms mostly individually and the tradition of avoiding meeting with other mushroom pickers is analyzed. The ban on the mushroom picking on the Exaltation and other holidays is justified. The text provides field materials illustrating the main provisions of the article.

Key words: Volyn Polissia, traditionally-domestic culture, gathering, gathering of mushrooms, customs, world-view representations, folk knowledge, folk calendar.

Постановка наукової проблеми, її значення. Збирання грибів — одна з основних форм збиральництва, що зародилась у давні часи. На думку вчених, вже неолітичне населення Полісся урізноманітнювало свій харчовий раціон за рахунок збирання грибів [17, с. 120-121]. У ХХ столітті збирання грибів перетворилось в основному в аматорське заняття, тобто у форму відпочинку, продовжуючи забезпечувати населення додатковими продуктами харчування. В останні десятиліття збирання грибів поступово стає ще й одним з складових елементів сучасної святково-обрядової культури і зеленого туризму. Наприклад, фестиваль “Свято грибів”, започаткований у Ворохті, який має на меті не тільки ознайомлення з традиціями грибництва, але й популяризацію природних, культурних та історичних пам'яток краю [13]. У Томській області Росії з 2014 року проводиться “Свято гриба” [2; 20], у Санкт-Петербурзі — фестиваль “Грибів і ягід” [1]. Власники об'єктів зеленого туризму все частіше включають до своїх послуг такі напрямки, як ознайомлення із народними традиціями та збирання грибів [3; 19]. У зв'язку з вищесказаним, вивчення різноманітних проблем, пов'язаних із збиранням грибів, є актуальним. Дослідження звичаєво-обрядових норм, пов'язаних із збиранням грибів, має важливу роль і при з'ясуванні проблем традиційного світогляду та ін.

Аналіз досліджень проблеми. Звичаї та обряди, пов'язані із збиранням грибів — одна з найменш досліджених проблем традиційної культури українців. Лише окремі автори частково торкалися цих аспектів збиральництва. О. Афанасьєв відзначив поширення у слов'ян вірувань у “долю” (щастя) при збиранні грибів, а також наявність традиції спостерігати за яскравістю зірок у період різдвяно-новорічних свят з метою передбачення урожаю ягід, грибів, тощо [7-8]. Проблеми передбачення урожаю грибів за небесними світилами піднімали і дослідники народних знань поліщуків [24]. В. Прус, досліджуючи традиційні назви грибів на Поліссі, звернула увагу і на окремі звичаї та повір'я, що супроводжували різні етапи праці грибника: вихід до лісу, зустріч з іншими грибниками, перший гриб та ін. [22]. Різноманітні вірування та прогнози, пов'язані із грибами, поширені і в інших лісових районах України [9; 12; 18].

Джерельну базу дослідження склали польові матеріали автора, зібрані в ході краєзнавчої практики [7] та історико-етнографічних експедицій до Камінь-Каширського та Ратнівського районів, проведених кафедрою документознавства та музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Стобихва-2010, Ратне-2011, Камінь-Каширський-2014) [4-6] та Державним науковим центром захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (липень-серпень 2012 р.) [15].

Мета: на основі польових етнографічних матеріалів проаналізувати систему звичаєвих норм, світоглядних уявлень та раціональних знань, що супроводжували збирання грибів на Волинському Поліссі.

Завдання: з'ясувати особливості прогнозування урожаю грибів за різними групами прикмет та довгострокові прогнози погоди за грибами; висвітлити прикмети, за якими визначали початок грибного сезону; проаналізувати звичай збирання грибів переважно поодиночі та традиції уникання зустрічей з іншими грибниками; обґрунтувати заборону ходити по гриби на Воздвиження та інші свята.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Важливим культуротворчий потенціал має природо-географічний фактор, завдяки якому формуються всі культурні форми того чи іншого етносу. Наявність на Поліссі великої кількості лісів сприяла творенню великого етнокультурного комплексу, що базувався на збиранні ягід, грибів, трав, їх переробці, споживанню, а також цілого комплексу звичаїв та світоглядних вірувань, пов'язаних з вищеназваними процесами.

Польові матеріали свідчать, що найкраще збереженими є звичаї прогнозування грибів від урожаю яких залежав традиційний харчовий раціон мешканців Полісся. Найбільш давніми є прикмети, побудовані на довготривалих спостереженнях за комахами, розвитком і урожаєм певних рослин (в т. ч. й самих грибів) та різними природними явищами.

У с. Сошичне стежили за швидкістю розпускання листя, від чого залежала кількість хрущів і робили прогнози – багато хрущів – багато грибів: *«Якщо навесні пуца розпакується, то буде, лесте робиться, значить, жуке, теї, хрущі летаються. Якщо є багато, значить будуть грибе»* [15, од. зб. D9S1]; *«як хрущів багато навесні, то буде грибив багато. А як нема багато, і грибив нема!»* [15, од. зб. D9S2].

Подокуди дивились на урожай ліщинових горіхів. У Хотешів вважають, що коли на ліщині багато горіхів – грибів буде мало: *«Якось знахореть, що [...] орихув багато [...], то грибив не*

буде [...] Мало» [15, од. зб. D10S3]. У с. Велимче, навпаки, вірять, що добрий урожай горіхів, то й гриби вродять: «як горихув багато, то буде грибив багато!» [15, од. зб. D6S2]. У с. Межисить дивляться і на урожай волоських горіхів: «як багато горіхов [...], волоських [...], значить буде [...] грибний рік» [5, од. зб. D6S2].

У Велимчі, в результаті спостереження за природою, урожай грибів прогнозували ще й за цвітінням поширеного на Поліссі вересу: «Бо то знов за шо казали? Як вельми верос цвите. То то вже будуть тоже грибив багато» [15, од. зб. D6S2] і за кількістю жолудів на дубах: «То багато жолудюв. Ну, кажуть, може то вже буде [...] Багато грибів» [15, од. зб. D6S1].

У с. Хотешів урожай грибів прогнозують за станом перших грибів поточного року. Якщо перші гриби не червиві – грибний рік, червиві в корінні – грибів не буде: «якшо появилися грибе і не червеви, будуть росте. А як тико червевий в кореньови – всьо. Не будуть. Росте не будуть» [15, од. зб. D10S3].

Окремі інформатори знають, що та чи інша фаза місяця також по-різному впливає на ріст грибів. Зокрема, вони не ростуть на «настаттє» (так називають період, коли немає місяця – ні старого, ні молодого): «на настаттє даже й грибе не ростуть» [15, од. зб. D5S1]. Окремі респонденти все ж вважають, що «настаттє» - найкращий період для грибів [15, од. зб. D10S3]. Особливо, коли в цей період піде дощ: «Як піде дощ на настаттє, то то вже точно будуть грибе» [15, од. зб. D9S3]. Добре гриби ростуть під повню: «Під повню особливо білі гриби» [4, од. зб. D6S2]; «На повню [...] грибе тоді» [15, од. зб. D9S3].

Але найбільше на урожай грибів впливають погодні умови. В період засухи гриби не родять: «Нема дощу, то й нема грибив» [15, од. зб. D9S2]; «То завісім од погоди. Ото, значить, зара в нас суша. Нема дощів – і не буде грибив, низащо не буде» [15, од. зб. D10S3]. І літній, і осінній грибні сезони розпочинаються з дощів: «якшо дощі йдуть, то й грибе є. А дощів нема – і грибив нема» [15, од. зб. D5S1]; «Дощ пройде – то й гриби будуть. Аби дощ пошов» [6, од. зб. D13S1]. Але для доброго росту грибів потрібно щоб пройшло кілька дощів (один-два дні) аби земля отримала достатньо вологи: «Дощ піде – оден, потом другий і начнуть росте грибе [...]. «Шоб змочев землю. Шоб вемочив землю харашо [...], восемдесят процентов влажності треба для грибив» [15, од. зб. D10S3]. Ознакою початку грибного сезону є паруюча земля: «Кажуть, пар йде з вечора» [5, од. зб. D4S1]; «парує, туман стоїть, то вже ж ясно, шо вже гриби ростуть» [5, од. зб. D3S2]. Разом з тим, потрібно брати до уваги й особливості тієї чи іншої місцевості. Якщо по лісі є болотця, де практично впродовж всього літа тримається волога, то навіть в період засухи там будуть викидатися гриби [15, од. зб. D10S3].

Найбільш поширені прогнози, пов'язані із спостереженням за зорями. Саме їх велика кількість та яскравий блиск свідчать про урожай не тільки грибів, а й ягід, бджіл, зернових культур, овець та ін. [8, с. 193]. Але спостереження за зірками велось лише в певні дні народного календаря, що припадали на період різдвяно-новорічних свят. В окремих селах спостереження велось лише перед Різдвам, в інших — напередодні Нового року.

Першою кульмінаційною точкою є Різдвяний Святвечір (перша Коляда). У багатьох селах вірили, що яскраве зоряне небо ввечері і в ніч напередодні Різдва віщує добрий урожай грибів на наступний рік: «То все кажуть, на Коляду. Як є [...] зори, то буде гриб. Грибней. А як нема зорек, то не будуть грибе» [15, од. зб. D10S3]; «То я знаю, шо ця, перша Коляда [...]. Як сідаєш їсти, якшо зоряна, то в цьому році буде багато грибів, а як зір нема – грибив не буде» [15, од. зб. D4S3]. Якщо ж на Першу Коляду похмуро — грибів буде мало: «На Різдва, якшо зорей багато є, то кажуть, будуть грибе росте [...]. Хмурно – всьо [...]. Ну, може, вони будуть! Як? Прокидатися, но масово не» [15, од. зб. D5S1]. У с. Стобихва зафіксовані локальні особливості звичаю. Там дивилися не тільки на кількість і яскравість зір у різдвяну ніч, а й на те, в якій стороні їх більше — саме там найкраще ростимуть гриби: «Якшо то на Святвечір на небі багато зірок і в якій стороні. То в тій стороні буде багато грибів» [4, од. зб. D6S2]. Такий звичай зафіксований і в інших районах Полісся [11; 24, с. 164].

У Великому Обзирі, Пнівному, Олениному за зоряним небом спостерігали на Щедруху — вечір напередодні Старого Нового року: «Колесь так казали. Якшо на Новий год є зорі, уночі, на Старий Новий год..., на Щедруху. Да. Як є зорі, то будуть грибе. А як мало зір, то мало буде грибив» [16, од. зб. D7S1]; «То виходять зори дивляться, чи багато зорей є. Чи будуть грибе, чи не будуть» [15, од. зб. D3S2]; «То тико, як на Новий год, то так кажуть. Шо як на неби багацько зірок, то будуть багацько грибив» [15, од. зб. D11S3]; «Як на Новей рік вейдем надвір і багацько зірок, значиця, то багацько буде грибив. Болєє того, як буде ясний Новей рік,

Щедруха, як ме кажемо. Ото буде врожай на грибе» [15, од. зб. D11S1]. У с. Стобихва відома традиція спостерігати зап зоряним небом як на Коляду [4, од. зб. D6S2], так і на Щедруху: *«На Щедруху, як багато зірок на небі, то кажуть, що буде багато грибів»* [4, од. зб. D4S1].

Окремі респонденти стверджували, що така прикмета стосується лише урожаю грибів: *«Тікі про грибе то казали, а про ягоди то так, ніколи ме»* [15, од. зб. D11S1]; *«На ягоди то я не знаю. Не. На грибе, на грибе. Казали, о, зирно на Щедруху, гриби веростуть! Так казали»* [4, од. зб. D4S1]. Інші ж наголошували, що так прогнозували тільки урожай ягід: *«На которусь Коляду, як зірно, то буде врожай на ягоди»* [15, од. зб. D9S2]. У с. Видричі за зорями спостерігали на Водяну Коляду, передбачаючи лише урожай ягід: *«Ну, обично ж так виходять, девляться ж, перед Водянею Колядою [...]. Все воно на зори про ягоди. На грибе я не знаю»* [15, од. зб. D4S1].

Ряд респондентів наголошували, що прогнози на урожай грибів по зорях робили колись старші люди, а теперішні вже цього не знають: *«І ме вже не понимали і наши бабе, й діде, і прадіди»* [15, од. зб. D11S1]; *«Ну, тіво, старей люде, то воне, більш-менш знали, по чомусь там придивлялися. Ну, а по чому, то я вже не можу вам сказати. Але оприділяли, що будуть грибе. І коле, якою порою. Чи значала будуть ліпши, а посля хужи, чи як воне»* [15, од. зб. D13S1]; *«То тико мий дід колесь, то дивевся вин на зорі. Він понимав по зорях [...] Знав дешо»* [15, од. зб. D13S2].

Лише у с. Самари записана інформація про прогнозування урожаю грибів на Масницю (Сирний тиждень), що передує Великому посту. Але спостерігали не за зоряним небом, а за опадами впродовж тижня: *«Як на Масницю йде дощ, сніг, то будут гриби. А як нема на Масниці снігу чи там дощу, то й грибів не буде. Так у нас говорять»* [5, од. зб. D4S3].

В окремих селах збереглися звичаї прогнозування погоди за урожаем грибів. У с. Стобихва вважають, що коли *«навесні появляться маслюкє, то значить буде літо дощане. Якщо немає маслюків, значить буде посушливе»* [4, од. зб. D6S2]. Часто за грибами визначають якою буде зима. Великий урожай грибів — морозна зима: *«Якщо гриби ростуть – значить сурова зима буде»* [5, од. зб. D4S1]. Названа прикмета відома в Карпатах та інших регіонах України [12, с. 18; 14, с. 264]. Однак, в українців є й протилежні прогнози: *«Горіхів багато, а грибів мало – зима сніжна і сувора»* [21], або ж, великий урожай грибів — на довгі затяжні дощі [23; 25].

У досліджуваних селах збереглися окремі прикмети, за якими визначають початок грибного сезону. Наприклад, у ряді сіл вважають, що перші гриби в лісі виростають тоді, коли на випасах з'являються гриби «брусняки» («порхавки»): *Якщо брусняки є, йде в ліс, грибе вже найдеш»* [15, од. зб. D4S3]; *«От, як ростуть теї біленьки таке, ну, по лугах [...], порхавке. Ото вже і грибе должни росте»* [15, од. зб. D9S3]. Перші весняні гриби, за часом появи, називають «майовіє», «майські», «юрійові» [4, од. зб. D4S1; 5, од. зб. D4S1]. Осінній грибний період припадає на час копання картоплі: *«Тоді в нас грибе ростуть, коле в нас саме картоплю копають»* [15, од. зб. D4S3]; *«Осинню [...] Як картошку копають»* [15, од. зб. D2S1].

Зібрана інформація про звичаї, пов'язані із збиранням грибів. Зокрема, до лісу слід іти рано-вранці і бажано поодинці, не гуртами, або ж своєю сім'єю (з дружиною, дітьми): *«Ой! По одному лучче!»* [15, од. зб. D3S1]; *«Там людей повно. Їх на кожному, де не повернешся. Але стараєшся, якби самому ходети»* [15, од. зб. D11S2]; Мотивація звичаю різноманітна.

1. Одні вважають, що, на відміну від ягід, яких на одному місці багато, грибів порівняно мало: *«Поодіночку, каншино, кожен старається [...] Ну як же? Ягід загато є на одному місци. А грибив, може, десіть-двадцять»* [15, од. зб. D11S2]. Тому, щоб більше набрати, гуртом не ходили: *«По грибе мусиш ходети, чи оден, чи з симнею, те. Бо з гуртом грибив не набереш»* [15, од. зб. D1S1]; *«Якщо гуртом ідеши – не найдеш грибив! А якщо сам підиши, пуд ту сосну, де ти знаєши, де вони ростуть. Раз, раз, раз, – там пособирав і найшов, і всьо!»* [15, од. зб. D5S1].

2. Інші відзначають, що гриби краще збирати поодинці, щоб не викликати заздрощів тих, хто менш успішний у цій справі: *«По одному. А де ж вдвох? Єслі вдвох ідем, те найшов, а я не, то вже начинаю сердитися»* [15, од. зб. D12S1].

3. Найчастіше грибники не бажають розкривати свої місця, адже: *«Шоб ніхто місця, шоб того ніхто не знав. Да. В кожного своє місце грибне»* [15, од. зб. D4S1]. Респондент із с. Бузаки пригадував як він в лісі втікав від своєї сусідки, щоб назбирати грибів і не виказати місць: *«По гриби один! Як я покажу своє місце? Колесь я, вже їх нема, сусідув моїх, Маня Яришеха, як то за мною. Я з нею так пушов, яось так повезло. Пушов, пушов і різко назад, з ліса [...]. Я раз і другій перейшов у бик, забрався й пушов»* [15, од. зб. D4S3].

За повір'ям, якщо хтось забере гриби з місця іншого грибника, то вони там більше не ростимуть, а якщо й виростуть, то червиві [7, с. 1158а, 1159].

При зустрічі в лісі з іншими грибниками в одних випадках здоровались і йшли далі — кожен своєю дорогою. Іноді на хвилинку зупинялись [15, од. зб. D3S1; D12S1]. Але в більшості випадків уникали зустрічі, щоб не виказати свої місця: *«Просто уникаєм у лісі. Правильно. І я такє робев не раз. Отходимо от того місця, де гриби ме шукаємо. Шоб він не бачив де»* [15, од. зб. D4S3]; *«У нас такє грибнике є, такє жинке. Шо [...] вона втикає одне од другого [...]. Такє є грибнике, шо воне дуже грибнике! Настоящи!»* [15, од. зб. D5S1]. Інші, не бажаючи показувати зібрані гриби, також відходили в бік: *«Уже зустрічаеш, якщо побачиш тамо, то таки обходиш. Да, обходиш стороною, шоб за тобою не йшов і не бачив, скіко ти набрав»* [15, од. зб. D4S1].

Збереглись окремі вірування про те, що слід робити аби добре збирати гриби. У с. Стобихва вважали, що для цього не можна спати у Великодню ніч: *«То на Всеношну не можна спати. То вже як не спиш, то гриби обов'язково будеш шукати. Проснав – всьо»*. Тому дітям говорили: *«Не спіте, дітки, на Паску, то будете гриби брати»* [4, од. зб. D4S3].

Не можна було залишати після себе „сліду” – переривати землю, руйнувати грибницю тощо. Гриба акуратно підрізували ножом або викручували, а грибницю загортали – хай родить і далі [16].

На Камінь-Каширщині та Ратнівщині, як і в інших регіонах Полісся, побутує заборона ходити в ліс на Здвиження (27.09), обумовлена тим, що того дня вужі збираються до купи (виходять грітися): *«Колесь моя мате ходела, то казала більш ніколи не піду. Чесного Христа, то вужі всі виходять грітися»* [15, од. зб. D2S1]. А. Тарасюк із с. Оленине розповіла як її дід пішов по гриби на Чесного, а повернувшись додому наказав нікому не ходити в це свято до лісу, ліг і помер: *«А мій дід був, меї матера батько... Пушов по грибе, росле. То прийшов, то сказав: Дітки! Приказуйте всім... Шоб більш у ліс не йшле. У сьой день, шоб у ліс не йшле. От вин як уже лег, то й вмер»* [15, од. зб. D7S1].

В окремих селах пам'ятають про мотивацію заборони на збирання грибів на Чесного Хреста. Так, у с. Великий Обзир вважають, що вужі в цей день, перш, ніж піти «на своє місце», торкаються до кожної рослини і тому їх не можна збирати: *«Вин іде і кожду рослену, кожне шо є такє [...], наприклад, гриба, чи маслюка, чи шо, ну, шо в ліси росте, вин мусить [...] до його доторкнутися. Кажуть, його не мона брати»* [15, од. зб. D11S1]. У с. Волиця поширене вірування, що *«на Чосного вужі з грибами цілються»* і саме тому їх не можна збирати [15, од. зб. D3S1].

У с. Річиця вірять, що вужі збираються на Покрову. А ходити по гриби не можна у будь-яке свято [15, од. зб. D13S2].

У с. Видерта і Хотешів забороняють ходити до лісу ходити на Сплення (Успіння Божої Матері, 28.08). У Видерті вважають, що тоді *«Оціє гаді вилазять на дерева, шоб їм почути дзвони церковни... Ото, якей вуж почув, ну, чи гадюка там, почули дзвони, та Perezимувала. А яке не почуло, то вже є глухе, все воно не Perezимує [...]». Не можна йте в ліс»* [15, од. зб. D4S1]. У Хотешові розповіли, як дід збирав на Успіння гриби і всі вони трусились: *«Коле я побачив гриба, нагнувся брати його, руку протягнув, вин затресся, міні [...] подумалось, шо то так в очох. Показалось. Не! Забрав і в кошик, от. Потом прийшов, за корчем другий, – другого протягнув – затресся. Я його знов забрав і в кошик. Ну, вобшем вин подумав, ну, й там на яку ломачку наступев, там пуднялося, там десь там поворушелось. Потом третього – і третій заворушевсья. Вин то його забрав, вин більш не став шукати»*. На думку респондента, так Бог давав зрозуміти, що не слід цього робити у свято: *«так йому Бог показав, що значить не положано [...]. Треба йте в церкву [...]. В празнікі, значить, шоб служев тому святому, от, которий празнік там предназначений [...]». А не занімається своїми ділами»* [15, од. зб. D10S4].

Окремі респонденти вважають, що не можна ходити до лісу в неділю, бо то «найбільше свято, кажуть». М. Пилипчук із с. Пнівне пригадала, як вона в молоді роки набрала в неділю багато грибів і лягла спати, то їй приснилась пані в білому вбранні, яка почала душити її за горло і питати, чи піде вона ще в неділю по гриби. Респондент робить припущення, що то *«Божя Мати, мусить то, приходила. О, Господі! То я навкляк поклялась, шо я в неділю не піду вже по гриби!»* [15, од. зб. D3S2].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На основі аналізу джерел бачимо, що збирання ягід акумулювало в собі величезний пласт етнокультурного досвіду населення

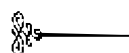
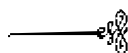

Волинського Полісся. З'ясовано, що значне поширення мало прогнозування урожаю грибів за кількома групами прикмет: за рослинами (швидкість розпускання листя на деревах, урожай грибів, цвітіння вересу) в т. ч. й за першими в сезоні грибами; за комахами (хрущі); погодними умовами (дощ, туман, сніг); небесними світилами (фази місяця, зорі). Важливу роль у прогнозах відіграє їх приуроченість до певних дат народного календаря. За урожаем самих грибів робили довгострокові погоди на літо та зиму. Грибний сезон ділився на літній (від появи порхавок) і осінній, що припадав на час копання картоплі. З'ясовано, що по гриби ходили переважно поодиночки або сім'ями, що обумовлювалось, в першу чергу, збереженням в таємниці своїх грибних місць. Зустрічі з іншими грибниками намагалися уникнути. Успіх у промислі пов'язували із звичаєм не спати у Великодню ніч. Забороняли ходити в ліс на Воздвиження, Покрову, Успіння, з якими в різних селах пов'язували збирання вужів. Подальшого дослідження потребують питання вірування в долю при збиранні грибів; ставлення до маленьких грибів; навчання грибників та ін.

Джерела та літератури

- 12-й традиційний городской осенний праздник – Фестиваль «Грибов и ягод». Санкт-Петербург [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://atawaka.com/events/30326/>, назва з екрану.
- 26 августа 2017 - Межрайонный фестиваль «Праздник гриба-2017» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://travel-tomsk.ru/festivali-i-prazdniki/mezhrayonnyy-festival-prazdnik-griba-2016-1470366581>, назва з екрану.
- Агро/зелений туризм (Новоушицький р-н Хм. обл) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nurd.gov.ua/index.php?pages=turyzm_zelenyy, назва з екрану.
- Архів Музею етнографії Волині і Полісся Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк (далі – Архів МЕВП СХУ) – Ф. Польова етнографічна практика (далі – ПЕП)-2010 (Камінь-Каширський р-н Волинської обл.).
- Архів МЕВП СХУ. – Ф. ПЕП–2011 (Ратнівський р-н Волинської обл.).
- Архів МЕВП СХУ. – Ф. ПЕП–2014 (Камінь-Каширський р-н Волинської обл.).
- Архів МЕВП СХУ. Польові матеріали з питань традиційних промислів Волині і Полісся, зібрані Дмитренко А.А. і студентами історичного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки в ході історико-краєзнавчої практики під керівництвом Дмитренко А.А. впродовж 1994-1999 р. – 1268 с.
- Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. - Т. 1. – М., 1865. - 803 с.
- Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. - Т. 3. – М., 1869. - 842 с.
- Боян С. Знання метеорологічні в народному календарі бойків [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_14, назва з екрану.
- Васянович О. Своєрідність народних агрометеорологічних знань на Поліссі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.polissya.eu/2009/09/ukrainski-narodni-prikmeti-pogodi-pro.html>, назва з екрану.
- Васянович О. Сучасні метеорологічні знання гуцулів // Народна творчість та етнографія. - 2013. - № 6. - С. 13-26.
- Ворохта запрошує на Свято грибів! [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://yaremche.org/news/253>, назва з екрану.
- Гуцульщина : Історико-етнографічне дослідження [Р. Кирчів та ін.] / Під ред. Ю. Г. Гошка. – К. : Наук. думка, 1987. - 472 с.
- Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, м. Київ. – Ф. Камінь-Каширський–2012 (Камінь-Каширський і Ратнівський р-ни Волинської обл.).
- Записано від Кондратович О. П., 1936 р.н., уродженки с. Кримне Камінь-Каширського р-ну Волинської обл., 1999 р.
- Исаенко В. Ф. Неолит Припятского Полесья. – Минск: Наука и техника, 1976. – 127 с.
- Левкович Н. Народна метеорологія бойків: магичні обрядодії впливу на атмосферні явища [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://spadok.org.ua/boykivschyna/narodna-meteorologiya-boykiv-magichni-obryadodi-vplyvu-na-atmosferni-yavyscha>, назва з екрану.
- Перелік об'єктів сільського (зеленого) туризму Хмельницької області [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://investcenter.km.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=375%3A2015-04-22-13-13_24&catid=45%3A2015-04-23-13-38-51&Itemid=87&lang=uk, назва з екрану.
- Праздник гриба [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.riatomsk.ru/article/20160804/prazdnik-griba-2016-molchanovo-tomskaya-oblasti/>, назва з екрану.
- Природні синоптики: комахи, птахи, тварини та рослини. Народні прикмети [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://doshkolenok.kiev.ua/poslovicy-i-pogovorki/999-pryrodni-synoptyky.html>, назва з екрану.

22. Прус В. Етнолінгвістична хронологізація поліських назв грибів // Древліяни: Збірний статей та матеріалів з історії та культури поліського краю. – Вип. 1. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 195-199.
23. Система народних знань українців [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.horting.org.ua/node/1365>, назва з екрану.
24. Чибирак С. Народні знання як складова частина української культури (за польовими матеріалами з Новоград-Волинського та Ємільчинського районів Житомирської області) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2016. – Вип. 13. – С. 163–168.
25. Якою буде погода завтра? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.facebook.com/uaxatarudakov/photos/a.1549746228601762.1073741830.1479829108926808/1877362152506833/?type=3>, назва з екрану.

УДК: 94 (477.82) «19/20»

Олена Кушпетюк

ВОЛИНОЗНАВЧІ ПРАЦІ УЧАСНИКІВ МУЗЕЙНОГО БУДІВНИЦТВА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті зроблено спробу проаналізувати діяльність працівників музейних закладів Волинської губернії кінця XIX – початку XX століть щодо висвітлення історії краю на основі зібраних і збережених ними музейних збірок. Зазначено, що публікації таких досліджень давали змогу музейним закладам широко заявити про себе і свою діяльність, сприяли пробудженню зацікавленості волинськими історією та пам'ятками та зростанню потягу до вивчення їх минушини, активізації історико-краєзнавчих досліджень загалом.

Ключові слова: давньосховище, музей, пам'ятка старовини, волинознавчі праці.

Кушпетюк Е. Волиноведческие работы участников музейного строительства Вольнской губернии

В статье анализируется деятельность работников музейных заведений Вольнской губернии конца XIX – начала XX веков по освещению истории края на основании собранных и сохраненных ими музейных собраний.

Отмечено, что деятельность первых музейных заведений Вольны была направлена не только на выявление и сбор исторических древностей, представление их в собственных экспозициях и обеспечение им надлежащего хранения. Особое внимание уделялось изучению древностей, их популяризации путем публикации волиноведческих работ на основании обработанных достопримечательностей.

Авторами волиноведческих исследований выступали участники музейного строительства края. Публикация их научных исследований имела особое значение для ознакомления общественности с деятельностью местных музеев, историей Вольны и желанием основательно исследовать вольнскую землю.

Ключевые слова: древлехранилище, музей, памятники старины, волиноведческие работы.

Kushpetiuk O. Volyn science works of participants of the museum building in Volyn governorate

The article analyzes the activity of museum specialists of Volyn governorate in the end of the 19th-the beginning of the 20th centuries to illuminate the history of the region on the basis of gathered and preserved museum collections. It was pointed out that the activities of the first Volyn museums were intended not only at the identification and collection of local monuments, their processing and presentation in the exhibitions and maintaining their proper storage. Considerable attention was paid to the study of antiquities, their popularization by publishing Volyn science works on the basis of processed sights. The authors of these Volyn science researches were participants of the museum construction of the region. Their publications enhanced the growing interest on Volyn history and monuments, on the study of their past and the intensification of historical researches in general.

Key words: museum of antiquities, museum, monument of antiquity, Volyn science works

В умовах розбудови незалежної України помітним явищем стало зростання зацікавленості історією окремих регіонів нашої держави – своєрідних осередків «малої батьківщини». Її наукове висвітлення неможливе без критичного засвоєння здобутків подвижників краєзнавчого руху попередніх поколінь, багатого досвіду різноманітних науково-громадських організацій, у

